

אין התבוללות בישראל

בעקבות הוויכוח הפומבי על 'סעיף הנכד' בחוק השבות, שוטפים כעת את הרשת ואת העיתונאות הדתית מאמרים רבים העוסקים בשאלת שיעורי התבוללות ובעיית ההתבוללות בישראל. כחוקר העוסק, בין השאר, בהיסטוריה של הזהות היהודית בגולה (בעיקר בספרד ובקהילות ספרדיות) חשוב להדגיש כי תופעות נישואי התערובות בין יהודים על פי ההלכה לכאלו שאינם יהודים על פי ההלכה היא תופעה שונה לגמרי בישראל ובגולה. התבוללות (assimilation) היא אינה תהליך בה קבוצה מתחתנת עם קבוצה אחרת אלא תהליך בה קבוצה – או חלק ממנה, מאבדת את זהותה ומתבוללת בתוך קבוצה אחרת (מילון בן יהודה).

מספיק חישוב פשוט כדי להבין שנישואי תערובות בגולה לא מורידים את כמות היהודים על פי ההלכה – וזאת בהנחה שאותו מספר של גברים ונשים יהודיים מתחתנים עם נוכרים ושיש לכל אישה שני ילדים: בן ובת. לדוגמא שני אחים, גבר ואישה, בגולה שנישאים בנישואי תערובת. ילדיו של הגבר אינם יהודים על פי ההלכה, ובניגוד לכך ילדיה של האישה יהודים. גם ילדים אלו, גבר ואישה, מתחתנים עם גוים, הילדים של האישה הם יהודים על פי ההלכה והילדים של הגבר לא – תהליך זה ממשיך במשך מאות שנים. בסוף התהליך אחוז היהודים על פי ההלכה בתוך האוכלוסייה זהה לאחוז היהודים בתחילת התהליך. למרות זאת לאחר שלוש ארבע דורות גם היהודים על פי ההלכה שכחו, בדומה לאלו שאינם יהודים על פי ההלכה, שהיה להם סבתות יהודיות. הם לא נחשבים בעיני עצמם ובעיני הסביבה כיהודים – הם התבוללו. כך ההתבוללות מחסלת קהילות שלמות בגולה. אין ספק שבספרד ופורטוגל (וגם בחלק מן המושבות שלהם לשעבר באמריקה) יש אחוזים שלמים של האוכלוסייה שהם יהודים על פי ההלכה (מיליונים רבים של אנשים) מכון שסבתא של סבתא וכו' שלהם הייתה יהודייה. כמעט כל האנשים האלו אינם מודעים לקשר המשפחתי הזה ואין להם כל זהות יהודית – הם התבוללו, למרות היותם יהודים על פי ההלכה.

זהות יהודית הוא דבר מורכב ועדין הרבה יותר מאשר השאלה ההלכתית האם האדם נחשב יהודי על פי ההלכה או לא. יש אנשים שהם יהודים על פי ההלכה אך אינם מחשבים את עצמם ככאלו – ויש לא מעט אנשים שאינם יהודים על פי ההלכה ומזדהים בדרך כזו או אחרת עם היהדות. אפשר לקרוא להם יהודי רצף. בגולה כיום, ובעיקר בקרב קהילות שהיו נתונות ללחץ שלטוני מסיבי כדי

לא לשמור על זהותם היהודית כמו במזרח אירופה, יהודי רצף אלו הם קבוצה גדולה פי כמה מן הקהילה היהודית המקומית בעיקר בקרב הצעירים.

כאשר אנשים אלו מחליטים לעלות לארץ הם בוחרים בחלק היהודי בזהותם המורכבת. מרביתם, ובעיקר הצעירים והמשכילים שבהם, היו יכולים להגר לגרמניה, לארצות הברית ולמקומות מערבים אחרים, כפי שאכן קורה למאות אלפים מהם. רובם המוחלט החליטו לבוא לפה כדי להתחבר שוב לעם ישראל ולזהות היהודית שבתוכם, למרות שחלקם הגדול אינם יהודים על פי ההלכה.

מכוון שאין לקבוצה זו זהות נפרדת הם מתחתנים בתוך אוכלוסיית הרוב היהודית. הגברים שבהם מתחתנים עם נשים יהודיות וילדיהם יהיו יהודים גם על פי ההלכה – הם למעשה התבוללו בחזרה לתוך היהדות – תוך מספר דורות אף אחד לא יזכור שהיה למי מהם סבא או סבתא ממוצא לא יהודי. כאשר הנשים שאינם יהודיות על פי ההלכה מתחתנות עם גברים יהודים, הפער בין הזהות של האדם לבין המציאות ההלכתית עלולה לעבור לדור הבא.

למען הזהות הדתית של כל אוכלוסייה, ההלכה צריכה לתת מענה לבעיה זו. יש אכן רבנים אמיצים שעמלים על פתרון כזה וחוטפים על כך קיטונם של ביקורת מפי רבנים אחרים. מכוון שאינני איש הלכה לא אדבר בנושאים אלו.

חשוב לציין שמצב הגיור היום אינו מצליח לעמוד בקצב העלייה המאוד גדולה של יהודי רצף. הוא כן מצליח למנוע כמעט לחלוטין ריבוי טבעי של אוכלוסייה יהודי הרצף בארץ. על פי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – אוכלוסיית המוגדרים כאחרים היא בעלת שיעור הריבוי הטבעי הנמוך ביותר והוא נמצא כל הזמן בירידה (חצה בשנה שעברה את רף ה-10 ילדות ל1000 נפש כלפי מטה – קצת יותר מחצי משיעור הילודה של האוכלוסייה היהודית). הסיבה לכך היא שמרבית המתגיירים הן למעשה מתגירות צעירות ולכן רוב הילדים של מי שעלו כלא יהודים על פי ההלכה לארץ (גברים ונשים) נולדים כאן כיהודים. כל ילדי הגברים שמתחתנים עם יהודיות וחלק ניכר מילדי הנשים בזכות גיורן. עם גיור קטינים ומאמץ לגיור מסורתיים סביר מאוד שמצב זה יוכל להשתפר פלאים ולאפשר את חזרתם ליהדות על פי ההלכה של צאצאי המתבוללים בגולה שהחליטו לעלות ארצה.

השוואה חשובה בן המצב בספרד בסוף ימי הביניים ותחילת העת החדשה לבין המצב במדינת ישראל בימינו היא שבספרד אחד הגורמים המרכזיים ששמר על זהותם הנפרדת של הקונברסוס

(יהודים שהמירו לנצרות וצאצאיהם) היא העוינות של הסביבה הסובבת. עוינות זו התבטא בספרי ייחוסים, סירוב להתחתן עם הקונברסוס, ובהקמת האינקוויזיציה ששמרה על אותם ספרי יוחסין עד תחילת המאה ה-19. מרבית יהודי הרצף שעולים כעת רוצים להיות שייכים לעם ישראל, להדגיש את זהותם היהודית 'ולתקן' את נישואי התערבת של אבותיהם. יחס מקרב יכול להביא את חלקם בחזרה לעם ישראל ואף לקרבם לקיום תורה ומצוות. בניגוד לכך יחס עוין מן הממסד הרבני ומן הנציגים הפוליטיים של הציבור הדתי יכולים להביא ליצירה זהות נפרדת, בדומה לזו של הקונברסוס בספרד, שעלולה להשאיר את הבעיה למאות רבות שנים. בנושא הזה אנחנו בתקופה גורלית במיוחד. האם נשכיל לקלוט את העולים שאינם יהודים על פי ההלכה לתוכנו? או שהעוינות שלנו תגרום להם ולצאצאיהם לפתח זהות עצמאית שאיננה יהודית בלבד?

רבים בציבור הדתי והמסורתי בישראל רואים בנישואי התערובת בגולה וויתור של האדם המתחתן עם בן זוג גוי, על זהותו היהודית. בעיני אותם אנשים היהודי שהתחתן עם גויה וויתר על יהדותו לכן אנחנו לא צריכים להתאמץ כדי להחזיר את ילדיו לעם ישראל. אנשים שגדלו בארץ ואף בקהילות דתיות מבוססות בגולה, אינם מבינים את הקושי העצום שיש בשמירה על זהות יהודית בקהילות בגולה שאינן מבוססות מבחינה דתית. בברית המועצות לשעבר, בגלל האנטישמיות הרבה והעדר ממסד רבני מסודר, לא הייתה באמת אפשרות לגייר את בן או בת הזוג הנוכרי ליהדות (בניגוד למצב במערב) ואפילו לא להקים קהילות ומוסדות יהודים. גברים רבים שהזדהו מאד עם יהדותם, ושנכפה עליהם לחיות ללא מסגרת יהודית מסודרת, התחתנו עם בת זוג לא יהודייה וניסו בכל כוחם להעביר לצאצאיהם את הזהות היהודית. חלק מן הילדים הזדהו עם היהדות של הוריהם והעבירו אותה לצאצאיהם שכעת החליטו לעלות ארצה.

אנשים שעולים לארץ מתוקף 'סעיף הנכד' היום הם אינם זרים שפולשים לארצנו, אלא אחינו שמנסים לחזור הביתה. אל לנו לסגור את הדלת מפניהם.